

Geen stad zonder pleinen

I. Geen stad zonder pleinen / Paul van Ostayen, p 74

- De Dam: de dodenherdenking, de kermis
- Museumplein: Uitmarkt, demonstraties
- Nieuwmarkt: terrasjes, markt
- Spui: studentenopstand en provo's bij het lieverdje

Paul van Ostayen, *De Stad der Opbouwers*, 1923. Schrikbeeld van de stad die zo wordt volgebouwd dat alle pleinen verdwijnen. De Antibouwbeweging komt op gang die wil aantonen dat het geen pretje is te wonen in dichtgegroeid woud van huizen. De leider wordt echter opgepakt en ter dood veroordeeld door radbraking. Maar dan:

Mijnheer de rechter, zei de beul, waar moet ik het rad opstellen?

Op de Grote Markt, antwoordde de rechter.

De Grote Markt! De Grote Markt! Uwes weet toch dat de Grote Markt alleen nog de naam na bestaat. Stel het rad waar je het hebben wilt.

Jawel, gemakkelijk gezeid, mijnheer de rechter. In de stad is geen plein meer een schort groot.

Het volk gaat – verder opgehitst door de Antibouwbeweging – morren, bevrijdt de leider en stelt hem aan als hoofd van de Senaat. Hij houdt een toespraak:

Wat wil het volk? vroeg hij vanaf het balkon van het raadshuis.

Pleinen! golgde het hem plain-chantmatig tegen.

2. Nederland: Geen historie van verblijfspleinen / fraaie stadspaleinen:

- vroege verstedelijking,
- functioneel ingegeven, Simon Stevin, 1605
- Stadsuitleg Amsterdam 1613 (grootste ter wereld tot dan toe): door zo doelmatig mogelijke uitbating van het beschikbare grondoppervlak, met verkavelingen die een handige en lucratieve bouwgronduitgifte mogelijke maakte, maar bovenal door het vrijwel ontbreken van representatieve openbare ruimte, is de uitleg van 1613 een bijna volmaakt voorbeeld van de boekhoudkundige stad. Het ideaal van een dergelijk stadsmoel was aan het begin van de eeuw op buitengewoon heldere wijze geformuleerd door Simon Stevin in 'Van de Oirdeningh der Steden' (ca. 1605). Veel meer dan een architectonisch ideaalplan, in de grote traditie van de humanistische literatuur over de stad (Alberti, Palladio, Scamozzi) is Stevins schema voor een koopmansstad gebaseerd op een nieuw organisatie principe: dat van het moderne legerkamp. Stevin, die zelf Kwartiermeester-generaal was in het Staatse leger, heeft in zijn traktaat 'Castrametatio. Dit is Legermeting' (1617) geprobeerd, op basis van zijn ervaringen met de kampinrichtingen van Prins Maurits, een nieuwe, gemakkelijk reproduceerbaar ontwerp te maken voor het ideale legerkamp. Het ziet er naar uit dat Stevin de eigentijdse Hollandse stad met haar snel veranderende functies en gedifferentieerde grondgebruik heeft willen onderwerpen aan dezelfde militaire ordening en discipline.
- republiek met burgermaatschappij / geen adellijke grandeur / geen kerk met staatsmacht; calvinisme
- wel handelsruimtes! plaats werd plein

3. Ontwikkeling van het plein als ontmoetingsruimte (Gehl & Gemzoe, New City Spaces):
 - **'In ons openbare leven is er veel dat onherroepelijk is veranderd, waardoor heel wat oude bouwvormen hun vroegere functie zijn kwijtgeraakt'** → Camillo Sitte, 1889! Bv. publieke nieuwsvoorziening, waterputten, Le Corbusier, 1923: "Sitte, dat is verleden tijd!"
 - de traditionele stad (p.12): ontmoeting, markt en verkeer zijn in balans
 - de bezette stad (p.15): één enkel gebruik heeft ruimte veroverd ten koste van ander gebruik, meestal de auto
 - de verlaten stad (p.16): publieke ruimte en publiek leven zijn verdwenen
 - de heroverde stad (p.19): door sterke inzet een nieuwe werkbare balans tussen ontmoeting, markt en verkeer

4. Plein als ontmoetingsruimte is in crisis beland
 - op auto overwonnen, maar...
 - het scheiden van het wonen en het werken en het recreëren
 - naar binnen keren van het wonen, het winkelen (oude markt vs nieuwe winkelcentra en winkelgedrag), het uitgaan
 - voorbeeld Grand Cafés Budapest rond 1900
 - reactie: 'opleuken', modieus (Damrak)
 - nieuwe soberheid -> Spui
 - nieuwe pleinen: shopping malls, luchthavens, leisure parken, Arenaboulevard, NEMO, Amsterdam Plage, www.marktplaats.nl
 - en toch: terrasleven in de nieuwe stad, nodig want veel alleenstaanden? link met creatieve stad, dan vooral vestigingsklimaat voor creatieven met goed nachtleven creëren!

5. Plein is moeilijkste stedenbouwkundige opgave die er is. Ilya Leonard Pfeijffer: "Er zijn in de wereld twee soorten pleinen: goede en slechte." Hoera! Maar... "Wat een plein tot een goed plein maakt is een van de grootste mysteriën op aarde. Het drijft architecten tot wanhoop."
 - een bekken waarin alle rivieren uitmonden
 - een zwaartepunt waar alles vanzelf naartoe rolt, maar geen verkeer, verkeer vermoordt elk plein onmiddellijk
 - een plein wordt bepaald door zijn randen: schoonheid, niet wurgen, niet lekken, toegangswegen op de hoeken

6. Typologie Gehl / Gemzoe:
 - Stedelijke hoofdplein: centrale stedelijke ruimte / De Dam, Markt Gouda etc
 - Recreatief plein: ontmoeting en ontspanning / Museumplein
 - Promenade: ruimte van momentum en richting / Champs Elysee
 - Verkeersplein: vooral verkeerscirculatie / Surinameplein
 - Monumentaal plein: symbolisch van belang / Heldenplein Budapest, De Dam??

7. Paul Zucker: vijf pleintypes
 - Gesloten – Place des Vosges, Parijs / Rembrandtplein
 - Gedomineerd – Pariser Platz, Berlijn / Nieuwmarkt
 - Nucleair – Place Charles de Gaulle, Parijs / Dam
 - Gegroepeerd – Piazza San Marco, Venetië / Leidseplein
 - Amorf – Time Square, New York / Stadionplein

8. Harm Tilman: drie ontwerpbenaderingen:

- plein als stadskamer, beauxarts, Berlage
- plein als dienblad met elementen, modernisten, Rietveld
- plein als poëtische ontmoeting van bebouwing, open ruimte, texturen en stedelijke vormen, waarmee een andere vorm van schoonheid kan worden gecreëerd; De Portzamparc

9. Plein is ook:

- Malieveld, de Dam, Rembrandtplein, Museumplein, Binnenhof, Schouwburgplein
- vs stadshart Amstelveen, stadshart Almere

10. Plein is programmering, geschiedenis, betekenis, duiding:

- Camilo Sitte:
 - niet absolute grootte, maar verhoudingen tussen pleinvlakte en omringende hoogte van gebouwwanden
 - functies, maar wel zeer aan verandering onderhevig
- Het Pleinenboek, HKU: stedenbouwkundigen, architecten, stedelijk interieur, groenontwerpers maar ook filosofen, sociologen, planologen, schrijvers
- dus:
 - gebruik door logische stromen uit de buurt
 - stedelijke betekenis
 - polen op het plein zelf
- functies:
 - terrassen? maar niet te veel
 - winkels? maar rolluiken
 - markt?
 - succesvolle pleinen: niet alleen commercieel, maar ook sociaal-cultureel = publieke openbaarheid

11. Streefbeeld:

- een nieuw groot Amsterdams verblijfsplein
- plein voor de buurt en plein voor de stad
- auto's ondergronds, publiek op het plein
- besloten sfeer, verkeer afgeschermd
- groene sfeer
- stadslandschap
- poort tot Amsterdam
- cultuurhistorie in nieuwe vorm
- relatie Stadion

12. Programma:

- 75 woningen
- 2100 m2 commerciële voorzieningen, dag- en avond horeca, maatschappelijke voorzieningen
- 2000 m2 ondergrondse supermarkt
- ondergrondse parkeerplaatsen
- plein: kiosken / paviljoens, zaterdagmarkt

I3. Hardware Stadionplein:

- nu: amorfe, weglopende parkeervlakte, geen stedelijke betekenis
- Poort tot de stad, van 100km/Zuid-as/kantoren naar 50km/wonen/bouwblokken
- twee stedelijke systemen (Berlage vs modernisme)
 - waar ligt de grens?
 - mag je a-symmetrische oplossingen opzoeken?
 - Berlage: ook groenstructuur
- Van Tuyl-as, verbinding plein – Stadion / Stadionterrein // Schinkeleilanden
 - gevecht met poortwerking
- Zichtlijnen en de Bajonet
- De Schinkelverbinding

I4. Software Stadionplein:

- Opgave: buurt èn stad
- Een plek in de Creatieve Stad Amsterdam?
- Tien jaar geleden: rafelrand, stadsrand; over tien jaar: praktisch het nieuwe centrum van Amsterdam
- Thema: Olympische gedachte, sport, sport is kunst, nieuwe media, recreatie, stedelijk wonen, link Zuid-as, Creatieve Spelen
- Olympisch Stadion:
 - NOC*NSF,
 - Olympic Experience,
 - Cruyff Foundation, Krajicek Fdn,
 - Meeting Plaza,
 - creatieve bedrijven,
 - Marathon Asd, Suriprofs, NK Athletiek,
 - Vak Zuid
- Stadionterrein: stedelijke manifestaties, deel museumplein
- Schinkeleilanden: tennis, voetbal, park, ecologie, Frans Ottenstadion, Sporthallen Zuid